

tepljati, s kafrovzam (kafergajstam) po herbtu masati, na ušhêa njegovo imé klizati in majati.

14. Tudi greti in ogréti ga je treba; gor-kota ali toplota ga nar bolj oshivlja.

15. Sdrav zhlovek naj se k vtónjenzu vle-she, de ga s svojo toploto ogréje.

16. Zhe je v liza rudezh, môdraft (vishnjev) ali zhernkast, in zhe imá napéte in svitle ozhi, mu je treba pufhati.

17. Vse to je tréba dolgo zhafa s njim sku-shati; nar ménj 4 ure.

18. Oshivljenimu je pa tréba pozhítek dati.

II. Kako se ima is takim ravnati, ki je bil od strele obit?

1. Taziga je tréba hitro na hlap ali na sapo prinešti in ga s vodo shkropiti.

2. Bersh ko je mogózhe je tréba sape skosi ušta va-nj pihni in mu salmjakovza pod nos in na jesik dajati.

3. S suhim pertam ali pa s shganjem ga tréba méti in dergniti.

4. Jamo je tréba skopati, do vratú ga va-njo poloshiti in ga dva ali tri perste na de-bélo s perstjó safuti; tako naj leshí eno uro, ali pa she dalje; obras se mu pa mora med tém neprenehama s vodo polivati.

5. Kadar se prebudí, ga je tréba v posteljo prenesti, pridno ga dergniti in ojéshane vóde mu v ušta dajati.

6. Ktéri niso bili na nagloma konzhaní, am-pak se spét oshivé ali se kaj savédo, toshijo, de so vsi smamljeni. Tudi trésk divjiga ognja she dolgo obzhutújejo. Pokója in krépkih vshítkov jim je tréba.

Nove bukve.

Bukve sa kméta,

kako se ima per kupovanju, plemenanju, réji in opravljanju kónj splòh obnashati, de bi jih bo-lésen obvaroval in v njih unanjih in notrajnih bolésnih sam sebi svetoval in pomagal.

Po vólji z. k. krajnfke kmetijske drushbe, spisal in na svitlo dal

Dr. Janes Bleiweis,

sdravnik sa shivino, z. k. uzhenik sdravilstva sa shivino in tajnik z. k. kmetijske drushbe v Ljubljani.

I. DEL, s podóbfhino sa sposnanje starosti is sób.

V Ljubljani. Natifnil Joshef Blasnik. 1843.

S tém nadpisam so ravno sdaj bukve na svitlo prishle, ktere so shé dolgo sheljene bile. Namest drusih besedi ho-zhemo nashim bravzam predgovor in kasalo teh bukev dati, de bodo namen poduka posnali. Predgovor je tak le:

„Ljubi moji kmétji! tukaj vam bukve podam, ki vas imajo uzhati, kako imáte s konjem v dnovih sdravja in bolésni ravnati“

„Kmaló bote tudi enak podúk sa govéd, fvinje, ovzé, in pfe dobili.“

„Té bukve sm sa vas spisal, ker so mi bile vafhe potrebe snane, in ker me je z. k. kmetijska drushba, ki vam refuizhuo vse dobro shelji, k temu spodbódlá.“

„Vém sizer, de je veliko tazih ljudi, ki mislijo, de vam v bolésni vafhe shivine svetovati snajo — pa ni-kar jim ne verjemite. Pomislite, de je shivinfko teló tudi od módriga stvarnika vstvarjeno in de je délo polno modrosti, ktero famo tisti pregledati more, kdor se je na tó uzhi, in na tó uzhenje mnoge fkuhnje stavil.“

„Jes sim se sam vezh let na Dunaju okrog bolnih shi-vin po fhtalah médel in vse sim bral, kar so drugi sdrav-niki sa shivino fkuhili in snashli; mislim tadaj, de sim v stanu vam korifniga in svéštiga svetovavza v téh bukvih v roko podati.“

„De bi vam pa ne dal sgol kofzhkov, ki famo od nekterih bolésin uzhé, sim vse vkup spravil, kar vam je tréba. Sakaj vediti morate, de je ravno tako potrebno, shivino bolésin varovati, kakor bolnim k sdravju po-magati. De bote pa svojo shivino bolésin varovati mo-gli, morate okolnosti, v kterih shivina sbolí, posnati; torej tá prvi del posebno uzhi, kako se imájo konji ofkerbljevati in opravljati, de ne sbolé.“

„Kdor vé, od kodi bolesni pridejo; kdor té odvrazha in vé, koga de nima med bole-snijo shivine storiti: verjemite mi, ta je sa svojo shivino storil, kar je bilo nar bolj tréba.“

„V drugim delu tega pisanja, ki bo po prvem, kakor bo mogózhe, kmalo na svitlo dan, vam bom nar pro-festjhi pomozhke povédal, s kterimi se unajne in no-trajne konjčke bolésni odpravljajo, zhe nimate pomozhi umniga sdravnika sa shivino, in drusiga ne morete stori-ti, kakor po navadniga shafkiga sdravnika poflati. Skosi te bukve poduzhenim vam bó tudi lahko, pamet-nimu sdravniku sa shivino, komur svojo bolno shivino osdravljati daste, na roko iti. Od vsih bolésin, kolikor bo mogozhe, bom govoril, in de me bo Gorenez tako lahko, kakor Dolenez in Notrajnez rasumil, je z. k. kmetijska drushba fkerbéla, de sim od umnih ljudi imé-na vsih bolésin prejél. S to pomózhjo, sa ktero se do-brotljivim gospodam, posebno duhovnim gospodam, sdaj ozhitno sahvalim, si upam bukve sloshiti, ki se bodo povfód, kjér se nash jesik govori ali saftópi, dobre sa rabo fkasale.“

„Kar jesik v teh bukvih utizhe, sim se soper svojo voljo tam mogel ptujih besedi poflushiti, kjér je doma-znih mankalo, in ker so tudi vezhkrat ptuje bolj snane, kakor domazhe.“

„Pojdite sdaj bukvice po deshéli, vofhim vam, de bi vas moji rojaki prijasno sprejéli, taki, ki imajo ve-liko shivine in tudi taki, ki imajo le majhno fhtalo. Vsim prinesite pomózh!“

V prvem delu bodete v téh rezhéh poduzhenje dobili:

„§. 1. Kako se ima pri nakupovanju konj ravnati; kako se njih starost prav sposná. §. 2. Poduk v plemen-ju kónj. §. 3. Réja in vpotrebovanje brejih kobil. §. 4. Pomózh pri lahkih in teshkih porodih. §. 5. Od istrébe, in kako se imá istréba odpravljati. §. 6. Od nekterih prigódkov po porodu. §. 7. Od svershenja. §. 8. Od reje in opravljanja shrebét in kobil. §. 9. Od fhtále in njeniga ofkerbovanja. §. 10. Od kerme ali klaje. §. 11. Od napájanja. §. 12. Sklepne opómbe od shrenja in pitja shivin. §. 13. Od zhéje in zhédnosti. §. 14. Od fkerbi sa kopita in od podkov. §. 15. Od fréshbe in ofkerbljevanja boinoh konj. §. 16. Od usrokov bolesin sploh. §. 17. Kaj se ima pred vsem pomisliti, kadar kak konj sbolí? §. 18. Nekoliko vashnih besedi, kako bi se she mertvi konji v dnarje spraviti mogli. §. 19. Zefarfke postave pri kupovanju kónj. §. 20. Sklep.“

Poduk, kako se starost konj is sob sposná, je s po-dobfhino tako na tanko rasloshen, de se bo vtiak v tej rezhi lahko isnajdel, starost kónj, ki so tudi vezh ko 20 let stari, na tanko sposnal, in se tako obvaroval,

de ne bo lahko goljfan. To je gotovo velik dobizhek sa vse tiste, ki konje kupujejo! Sklep poduka, kako se imá per kupovanju konj ravnati in kako se njih starost prav sposná, tako govori:

„Vam pa, mladi fantje, ki imate nad konji veselje, dam svét, se tako (kakor je v §. 1. rezhenó) med feboj vaditi. Zhe drugi okrog val shverkajo in burke vganjajo, vsamiti bukvize v roko in poglejte va-nje; pojdite v shtalo ali pa konja sa pod peljite, kjer imate pokoj; pridno se med feboj vadite in dobro premislite, de lé ta konje dobro posná, kdor se jih je sposnavati uzhil.“

Zéna teh bukviz s podobnino vred je 36 kr. Na prodaj fo: V Ljubljani per bukvarju Jurju Lerharju na plazú; — v Krajinu pri bukvovesu Thomasu; — v Novim méstu pri bukvovesu Zhervu; — v Zelovzu pri bukvarjih: Sigmund Leon in shl. Kleinmayer; — v Gradzu pri bukvarjih: Ferstel, Kienreich in pri bukvovesu Sirola; — v Zelju pri Joshefu Geigerju; — v Marpurgu pri bukvovesu Ferlinzu; — v Sagrebu pri bukvarju Supanu; — v Terstu pri bukvarju Favargerju; — v Gorizi pri zhaftljivim gospodu Shkolastu V. Stanigu, ki ima sploh sa Gorishko vse flovénfke bukve na prodaj.

Sméf.

(V kratkim zhafu veliko froviga mafra ali putra vmésti.) Skufhnja je pokasala, de se smetana ne da famo bershej v frovo maflo smefhati, zhe se ji galuna pridene, temuzh tudi bo zhifto in popolnoma se vmeft in vezh froviga mafra da, kakor fizer. To se tako le naredi: Kader je mleko kakih 12 ur v hramu stalo, se ga péti del sa smetano posname, in zhe kdo toliko krav nima, de bi smetano od eniga posnémanja mésti mogel, se smetana toliko zhafa nabéra, de jo je dosti. Po tém se med 12 bokalov smetane 2 unzhi dobro stozheniga galuna in 3 bokale kifliga mleka dene, dobro sméfha, pri majhnim ognju mlazno fe-gréje, in kader se sopet ohladi, se v pinjo dène in po navadi méte V 6 minutah se tako nar zhifstéjshi frovo maflo dobi, veliko bolji, kakor fizer.

(Vrabze od zhrefhnjeviga drévja odganjati.) De bi se to sgodilo, se mora majhna glaviza zhéfna zhes pol prerésati, in poloviza se na dervo obéfi, na ktero vrabzi sahajajo; vsi is tistiga kraja pobégnejo, kjer zhéfen vífi — Zhéfnov duh mende vrabzam tako tefhko dé; sakaj frók zhefna sim v vrabzovo ptizhnizo djal in ves nepokójin je bil in f shprikljize se je svalil. Zhesen dolgo na sraku svoj duh ohrani in predin ga sgubi, je tudi sadje she dosorilo. Zhe je pa ravno potrebno, se lohka kozhek noviga zhéfna na dervo obéfi. Tako se dajo vrabzi tudi od gredov na vertih odpoditi.

Urno, kaj je noviga?

(Shola sa flamo plésti.) Na Zheskim imajo she dalj zhafa sholo, v kateri se zhes 100 ubosih dekliz uzhi flamo plésti. Ktere fo nar bolj pridne, dobé, kadar sholo sapusté, 10 goldinarjev sa pohvalno plazhilo; vfaka pa vfak dan 6 kr. sa kruh v sholi dobi.

(Kruh na vago.) Na Franzófkim she dalj zhafa kruh na téhtnizo ali vago prodajajo. Sdaj fo ga tudi na Parfkim sazhehi tako prodajati in vfak kruhar mora kupzú toliko kruha she privagati, kolikor ga je premalo. Gosposka sdaj nima na nizh drusiga glédati, kakor de je kruh lép in sdrav.

(Shivínfka reja v hlevih.) Bere se, de na Némfhkim v desheli Góta, od leta 1845 dalje, kmetovavzi svoje govédi ne bodo na pašho goniti sméli, temuzh domá jo bodo

mogli v hlevih rediti; pašhnike ali gmajne bodo pa rasdelili, de bode vfak deléshnik gmajne svoj dél dobil. — To se bo savolj tega sgodilo, ker fo sposnali, de se shivina domá v hlevih bólj redí. Tudi mi bodemo od dobizhkov, ktere tako gospodarstvo vershe, v tém novizah vezhkrat govorili.

(Vefela prigódba.) V fari Raftbah v Avstrii (Estrajh), ki le 1078 dúfh fhteje, fo bili 16. vélikiga travna t. l. shterji pari sakonfkih ljudi v drugo porozheni, ker je vfak par she 50 lét v sakonu shivel. Nar lepfhi je pa bilo, de fo gospod fajmoshter, ki fo porozhali, fin eniga ismed tém shtérh parov bili.

Saftáviza, pa tudi sabávljiza.

Na Krajnfkim je v zló lépim kraji med gorámi váf, nekdej tudi sa térg zhiflana, kér je s enim méstam v vélikih sve-ah snáfha se; od njene nekdejne flovezhnosti ji je ostálo, de ima she fhéft ofhtarij. — „To ni nizh táziga“ — bote rekli — kaj pa de ne? Ali jest sim bil v Iderfki jámi in verh nar vikfhi góre, na ktero sim slesil; na Krajnfkim je ni vafi, de bi v nji ne bil, ako sim vanjo prifhal; na stopinje sim smeril globozhino in vífokóft, shirjavo in dolgóft vsih krajev, ki fo krajnfski imenováni; pa tudi po drusih deshelah sim dovolj hodil, in nísim nafhel vafi, de bi imela, — dobro poslufhajte, kar vam povém — de bi imela fhéft ofhtarij, pa le péti ofhtirjev. „Prasna je ta“ — snate pri sebi misliti. — Temu ni tako. Sa péti zekinov, de je nizhe med vami ne vgane! — „V fhesti ofhtariji je vidova ofhtariza.“ — To ne. — „Ali je dèkle ali gospodizhniza, de tózhi, ali pa ofhtir ima dvé ofhtariji.“ — Tudi to ne; she enkrat, sa péti zekinov, de je ne vganete! Pet je ofhtirjev, vfaki v svoji ofhtariji, v fhesti je — je birt. — — — To ni nobena kvanta, to je gola refniza; nizhe ga drugazhi ne klizhe, tudi ne rekó drugazhi, kakor per birtu. Veliko Gorenzov, ki pozestvajo (furajo), ga dobro posnajo. S mladiga jim je vezhkrat zhveteril, sdaj pa, ki se je postaral, jim ki kadaj, ako ne bolehva, zhveter (firshpan) previdva. — — — Kaj je pa bolji krajnfsko, „ofhtir“ ali „birt“? — — — Tukaj poklizhe kdo bokal vina, tam v drugi ofhtariji ga kdo ukashe pernefti firtelj. Satifnite ufhesa, zhifto krajnfsniki; kaj bote rekli? Ofhtir s bokalam po talianfhini difhi, birt s firtljem papo nemfhini. Kaj pa vino? o strafhna rezh! Vino difhi zló po latinfhini, faj rezhe latinez v bolj speljanim govorjenju vinum — vino — vina. O gorjé, gorjé nam Krajnizam per nafhah novih kmetijfskih novizah!! kako se bomo tukaj pogovorili, kako saftopili se, ker krajnfhine ne snamo? kaj je nam spózhniti per tej takó vbógi, takó smaokljivi flovénfhini, ki tako po láfkah jesikah difhi? Pásimo prijátli! pozhakavfhi, de zhifto krajnfsniki, v kérzhmah tertvinfhino s golo rokó sajemavfhi in is péti ferkláje, smodreni, naf na zhifstéji isreke nafledé. —

r-z.

Shitni kup.	U Ljubljani		U Krajinu	
	29. maliga ferpana.		24. maliga ferpana.	
	fl.	kr.	fl.	kr.
1 mirnik Pshenize domazhe	1	29	1	30
1 „ „ banafhke	—	—	1	24
1 „ Turfhize . . .	1	1	1	5
1 „ Sorfhize . . .	—	—	—	—
1 „ Ershi . . .	1	—	1	6
1 „ Jezhmena . . .	—	54	1	5
1 „ Profa . . .	—	58	1	3
1 „ Ajde . . .	—	59	1	2
1 „ Ovfa . . .	—	40	—	40

V Ljubljani. Natifnil in saloshil Joshef Blasnik.